

Professor M. Ødelien

5.10. 1893–11.2. 1984

J.Låg

Norges landbrukshøgskole, Ås–NLH

Da professor Mikkel Ødelien sovnet stille inn 11. februar 1984 var det et rikt liv som fikk sin avslutning. Norsk landbruk hadde vært hans arbeidsfelt, men hans virke hadde fått betydning i langt videre kretser.

Han hadde sterke røtter i bondekulturen i Hallingdal, født og oppvokst på en gård i fjellbygda Leveld i Ål. Som alminnelig for gutter på den tid, var han med i mangesidig arbeid som hørte gårdsdrifta til. Gjeting av buskapeen i beitetida var en viktig oppgave på en fjellgård. Arbeidet gav rike naturopplevelser i skog og fjell, og for Ødeliens seinere faglige virke i beitebruket hadde det intime kjennskapet til seterdrifta betydelig verdi. Ellers var nok lesing den kjæreste sysselsettingen.

I private samtaler har Ødelien gitt uttrykk for at han var glad for dette utelivet i sine unge år. Han har ellers fortalt at han var takknemlig for ekstra god regneundervisning han fikk i folkeskolen. To lærere hadde lagt mye arbeid i å skaffe regneoppgaver til ham og en klassekamerat. Karakteristisk for hans medmenneskelige tenkemåte sa han seg lei for at han ikke i tilstrekkelig grad hadde takket for den verdifulle hjelpen han hadde fått. Lærerne har sikkert selv hatt mye glede av arbeidet med sin flinke elev, og etter hvert fått sin tilfredsstillelse ved den framgang han hadde i sitt videre virke. De kunne med rette glede seg over hva de hadde fått lært sin elev i løpet av årlig skoletid på 12 uker.

Etter fullført folkeskole hadde Ødelien vanskelig for å bestemme seg for hva han

skulle slå inn på. Selv har han brukt uttrykket at han sølte bort tid de første tre årene etter konfirmasjonen. Et opphold ved Karl Frangs handelsskole, der han tok eksamen i 1909, har ikke gitt direkte meirsmak. Men i 1911 begynte han ved Holtsmarks landbruksskole på Sem i Asker. Buskerud fylke hadde i lengre tid hatt avtale om elevplasser ved denne skolen, men nå hadde fylket sin egen skole under oppbygging. Buskerud landbruksskole ble åpnet i 1912 med O. Omre, tidligere lærer på Sem, som bestyrer. Ødelien og de andre Buskerud-elevene som hadde en skolevinter igjen, ble flyttet over til fylkets egen landbruksskole.

På Buskerud landbruksskole møttes Ødelien og Hans Glømme. Disse to kom seinere til å holde stadig kontakt. Ødelien tok eksamen ved skolen våren 1913 og Glømme 1914.

Etter fullført landbruksskole var Ødelien ute i praktisk virksomhet en tid, bl.a. som fjøsregnskapsfører i Skoger. Ved opprettelsen av Statens småbrukslærerskole i 1914 søkte han om å bli opptatt som elev i det første kullet, men fikk avslag. Dette var en skuffelse. Han hadde nok stilt forhåpninger til å komme tilbake til Sem i Asker. Holtsmarks skolegård var blitt overdratt til Staten for å tjene som basis for denne nye skoleformen. Statsminister Gunnar Knudsen var «arkitekt» for dette tiltaket. For Holtsmark var det blitt vanskelig å forsette med den private landbruksskolen etter at både Akershus og Buskerud hadde opprettet sine egne skoler (Hvam landbruksskole 1909,

Buskerud landbruksskole 1912). Ødelien har selv brukt uttrykket at han sturet litt i noen måneder over avslaget på sin søknad. Med sine utmerkete papirer var det forståelig at han var lite fornøyd med Småbrukslærerskolens avgjørelse om elevopptak.

Ødelien bestemte seg så for å forsøke å bli opptatt ved Norges landbrukshøgskole. På denne tid var det opptaksprøve for søkere til høgskolen. Et folkehøgskoleopphold vinteren 1915–1916 hadde sammenheng med planen om NLH-opptak. Valget var falt på Eidsvoll folkehøgskole. En viktig årsak var at en av Semlærerne han hadde satt stor pris på, nå var ansatt på denne folkehøgskolen.

Opptak og studium ved NLH gikk etter planen. Med Ødeliens begavelse og arbeidsevne måtte resultatet bli utmerket. Alt i god tid før han var ferdig landbrukskandidat våren 1918, hadde han fått tilbud om stillinger.

Det ble til at han tok stillingen som lærer og gårdsfullmektig på Telemark landbruksskole, Søve. En allsidig virksomhet var det her å ta fatt på, både teori og praksis.

Oppholdet på Søve ble ikke langvarig. Alt 1. januar 1919 tiltrådte han stillingen som beitekonsulent i Selskapet for Norges Vel. Her hadde han sitt virke fram til sommeren 1930. Det ble mye nybrottsarbeid å gjøre i beitekonsulentstillingen. I Årbok for beitebruk og Tidsskrift for Det norske Landbruk kom det i perioden 1919–1929 et stort antall lødige arbeider om beitespørsmål. Ei velskrevet bok, beregnet på praktikere, ble publisert i 1927 («Beitene, deres betydning, kultivering og bruk»). På mange måter var dette en givende arbeidsperiode for Ødelien. Å komme fram til holdbare konklusjoner for tidligere ubesvarte spørsmål appellerte til denne vitebegjærlige, klarttenkende

personen. At arbeidet med problemløsninger kunne bli av verdi for landbruket i praksis, gjorde oppgavene ytterligere tillokkende. Men grunnlaget for slutningene var det ofte først mulig å skaffe etter gjennomføring av omfattende markforsøk.

Det var beskjedne hjelpemidler Ødelien hadde for gjennomføring av sine beiteundersøkelser. Et meget stort antall spredte forsøksfelter ble anlagt, – det fantes ingen forsøksgård for beitebruk på den tid. Mange forsøksmetodiske spørsmål måtte utredes. Det var ingen fast assistent som kunne hjelpe til med forsøkene. En veldig arbeidsbyrde falt på beitekonsulenten aleine. Foruten denne forskningsvirksomheten var det stadig mye praktisk konsulentarbeid som måtte gjøres.

I det siste året Ødelien arbeidet som beitekonsulent, ble det mulighet for å etablere egen forsøksgård. Han var med på å utpeke Apelsvoll til dette, og på å planlegge virksomheten der. Gården ble overtatt av Selskapet for Norges Vel våren 1930, men Ødelien kom ikke til å flytte dit. På det tidspunkt sto han i ferd med å skulle forberede seg til en ny livsoppgave. Da han sluttet i stillingen som beitekonsulent ble det fra Norges Vel sagt bl.a. «... når beitekulturen har fått så mange ivrige tilhengere, så skyldes dette utvilsomt den store tillit, som vi alle har nærert til Ødeliens sikre og solide forsøksarbeide.»

Professoratet i jordkultur ved Norges landbrukshøgskole hadde stått ledig fra 1927, da Jon Lende-Njaa døde. Det hadde vist seg vanskelig å få besatt stillingen. En utlysning av embetet snart etter dødsfallet førte ikke til utnevning. I 1929 ble det ved en ny avertering gitt mulighet for søknad om stipend til utdanning for stillingen. Ødelien meldte seg

og fikk omsider et to-årig stipend som han tiltrådte sommeren 1930. Nå ble det langvarige utenlandsopphold for å kvalifisere seg ytteligere til forsker- og lærergjerning i jordkultur. Han oppholdt seg ved forskningsinstitusjoner i Danmark, Tyskland, Nederland og Sveits. Bl.a. arbeidde han en stund ved instituttet til Georg Wiegner, Zürich, kanskje den ledende jordbunnskjemikeren i verden på den tid.

Også tidligere hadde Ødelien reist atskillig i utlandet. Som beitekonsulent hadde han bl.a. vært i Storbritannia, Tyskland og Sveits. Ellers hadde hans virksomhet med beitebruk ført til inngående kjennskap til jordbruket i Norge. Det var godt forberedt han overtok professoratet i jordkultur, et embete han hadde fra 1.7. 1932 til 31.8. 1962.

En meget stor undervisningsplikt var lagt til dette professoratet. I tillegg til fagfeltet som jordkultur-instituttet nå dekker, hørte på den tid det meste av fagområdet hydroteknikk (kulturteknikk) inn under denne lærerstolen. Ødelien stilte strenge krav til seg selv med hensyn til korrekt faglig framstilling. Forberedelsene til forelesningene tok derfor mye tid. Han tilhørte ikke den gruppe personer som fryder seg ved å posere foran en forsamling. Forelesningene var preget av nøktern klarhet. Han unngikk unødige utbroderinger. Mange studenter tenker i takknemlighet tilbake på den verdifulle kunnskapsformidling han utførte. Det var stillhet i auditoriet når han foreleste. Om det ikke var rolig straks han kom på katteret, så varte det ikke lenge før det ble ro. Han ville neppe ha likt om kvinnelige studenter satte seg til å strikke mens undervisningen pågikk.

Ikke sjelden gikk studenter til Ødelien for å be om råd i personlige problemer. Det kunne gjøre godt å komme i kontakt

med et menneske som en hadde absolutt tillit til og som en følte hjertevarme fra.

Etter at det første oppryddingsarbeidet i undervisningen var unnagjort, ble det noe mer tid til forskning. Gjennomgåing av stoff til forelesninger i gjødsellære hadde vekt interesse for å starte undersøkelser over spesielle vitenskaplige problemer. Endel spørsmål om sporstoffernæring for planter, dyr og mennesker meldte seg med tyngde. Gjødsellæra fikk på en måte en ny dimensjon. Det ble i første rekke innenfor gjødsellære-delen av jordkulturen Ødelien kom til å gjøre sin forskningsinnsats. Et stort antall publikasjoner ble fullført. (Liste over hans faglige arbeider vil bli trykt i Årbok for Det Norske Videnskaps-Akademi 1985, i tilknytning til minnetale av A. Sorteberg. Oversikt over virksomheten ved NLHs Institutt for jordkultur 1910–1960 finnes i Forskning og forsøk i landbruket, 11, 1960, 327–350.)

Ødeliens første originalvitenskapelige publikasjon om mikronæringsstoffer ble trykt i 1937. Mange verdifulle arbeider om slike problemer ble fullført i årene som fulgte. Det moderne veksthusanlegget for karforsøk han hadde fått reist, var et ekstra verdifullt hjelpemiddel. Et skarpt blikk for normale og avvikende reaksjoner hos plantene var utgangspunktet for de mange vellykkete oppdagelsene. Han fikk mange faglige utfordringer i forbindelse med det arbeidet Selskap Ny Jord dreiv på Smøla. Bureiserne der hadde store problemer med misvekst. Det ble opprettet en liten forsøksstasjon, Moldstad, som skulle prøve å finne ut av de vanskelige spørsmålene. Sammen med den som seinere ble hans ettermann i professoratet, forsøksleder Asbjørn Sorteberg, deltok Ødelien i klarlegging av en rekke gjødslingsproblemer. Blant de mange sporstoffspørsmålene

som ble løst, kan nevnes påvisning av jernmangel på myrjord. Et så uventet resultat kunne bare bli nådd ved hjelp av planmessig opplagte forsøk og skarp iakttagelsesevne.

Viktige gjødslingsprosmål for makronæringsstoffer, bl.a. avlingsutslag for meget store gjødselmengder, ble utredet forsøksmessig. Innvirkning av gjødsling på avlingskvalitet var problemer Ødelien tok opp. Handelsgjødselabrikkene søkte råd hos ham. Han har f.eks. gjentatte ganger vært med på rådslagning om sammenstilling av Norsk Hydros fullgjødsel.

Hjelpemidlene Ødelien fikk til sin forskningsvirksomhet da han overtok professoratet var, på lignende måte som i beitekonsulent-stillingen, beskjedne. Den fast ansatte staben av vitenskapelig utdannet personale ved instituttet var bare en assistent i tillegg til professoren. Ordinære bevilgninger til drift var meget sparsomme. Lokalene måtte karakteriseres som «trangbodde», det fantes f.eks. ikke laboratorieplass. Det ble en betydelig forbedring da det noenlunde snart ble bygd veksthus- og lysimeteranlegg.

Administrasjonsarbeidet krevde etter hvert mye tid. Ved NLH var han i 1938 formann i Jordbruksavdelingen. Medlem av Professorutvalget var han fra 1.1. 1939 til ut året 1942, og videre fra frigjøringa i mai til 31.12. 1945. Seinhøsten 1949 ble han på nytt innvalgt i Professorutvalget, nå for perioden 1950–1953. I årene 1954–1956 var han høgskolens rektor. Valgperioden var på den tid 4 år, men han ba om å bli fritatt for det siste året.

Rektorvervet tyngtet ham sterkt. I disse årene var det nok også ekstra byrdefullt. Høgskolens mangårige sekretær, Olav Klokk, sluttet ved utgangen av 1953. Det tok noen måneder før ny høgskolesekretær kunne tiltre. I den andre sekretærstil-

lingen var det en ung person med forholdsvis kort tjenestetid. Denne stillingen ble endret til økonomistilling og besatt høsten 1954. Det var altså nye personer i de stillingene som sto rektoratet nærmest. Antall stillinger var lite i forhold til arbeidsoppgavene. Nå er det ved høgskolens hovedkontor anslagsvis 3 ganger så mange personer til å ta seg av tilsvarende oppgaver.

For en mann som så å si ikke kjente noen grense for pliktfølelse, ble rektorvervet under disse forholdene ikke til å holde ut. Under arbeidet med å få i stand på kort varsel en fireårsplan for NLH sa han en gang sommeren 1956 at han ble syk av å tenke på det han ikke fikk gjort.

Blant de oppgavene Ødelien tok fatt på som rektor, kan vi f.eks. merke oss vedlikeholdet av høgskolens bygninger. Det er sannsynligvis velkjent at det ofte blir gjort lite av vedlikeholdsarbeid på og i Statens hus, og NLH hadde så visst ikke dannet noe unntak i så måte. Nå ble det foreslått forholdsvis store bevilgninger til vedlikehold. Bl.a. var det viktig å få reparert mange utette tak. Ødelien tok videre opp utredning av langsiktige behov for utbygging av NLH. Under busjettforberedelser i Finansdepartementet ville de gjerne se nærmere på berettigelsen av høgskolens forslag, og det ble avtalt besøk. Etter gjennomføring av en befaring, grundig forberedt fra høgskoleadministrasjonen, sa finansministeren at noen i departementet hadde frarådd ham denne turen til Ås fordi «det kunne komme til å koste penger», men nå var han klar over at pengene ville bli vel anvendt.

I tillegg til arbeidet ved høgskolens sentraladministrasjon var Ødelien med i et stort antall komiteer og utvalg for beleggelse av stillinger, bedømmelse av doktorarbeider og utredning av forskjellige, til dels vanskelige, spørsmål ved

NLH. Også utenfor høgskolen hadde han mange oppdrag. Bare noen spredte eksempler kan nevnes. Det kan være naturlig å minne om enkelte momenter som synes å være lite påaktet.

Da arbeidet med opprettelse av forskningsråd ble tatt opp snart etter siste krig, var det fra landbrukets side utført et forarbeid av et utvalg der Ødelien var formann. Dette Landbruksdepartementets forsøksutvalg var i arbeid 1941–1948, og avgav i mars 1946 en delinnstilling som ble utnyttet i det videre arbeidet. Dette saksdokumentet er f.eks. nylig blitt omtalt som et av tre relativt uavhengige initiativ til opprettelsen av våre første forskningsråd. (H. Skoie i *Forskningspolitikk* 3–4, 1984.) I betydelig grad var Ødelien med på å prege virksomheten i Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd. Han var medlem av rådet 1950–1951 og 1953–1961, de siste 8 årene også av arbeidsutvalget. Av NLVF ble han i årenes løp utpekt til mange komiteoppdrag, og fra Landbruksdepartementet ble han fortsatt pålagt mye komitearbeid. Han var formann for mange av komiteene, og hadde altså et hovedansvar for å få arbeidet gjennomført. I Rådet for jordbruksforskning var han formann 1940–1950.

Ødelien deltok lite i alminnelige foreningsaktiviteter. Men i to faglige organisasjoner, Nordiske Jordbruksforskernes Forening og Selskapet Ny Jord, kom han til å engasjere seg. Han var nestformann i NJF 1934–1957, men han avslo bestemt å overta formannsvervet. I Selskapet Ny Jord var han med i styret fra 1945 til 1961, som formann i de siste 13 årene.

En årsak til at Ødelien stort sett unnegte ordinære foreningsmøter, var nok at han følte behov for mest mulig regelmessig livsførsel.

Ødelien var etterspurt som sakkyndig i

forbindelse med vassdragreguleringer. I forbindelse med enkelte tvistesaker som gjaldt skader på jord og planter ble han oppnevnt som sakkyndig. Etter at han ble pensjonist, tok han også på seg enkelte oppdrag i utviklingsland.

Det ble mange vanskelige saker Ødelien fikk å ta standpunkt til. Han la alltid vekt på objektiv saksbehandling. Når personspørsmål var inne i bildet, var han til det ytterste påpasselig med at det ikke måtte bli gjort urett mot noen. Han hadde evne både til å ta klare standpunkter og å forsvare dem. Det hendte at han gikk inn for saksløsninger som han visste ville være upopulære. For ham var det en fremmed tanke å slutte seg til stemningsbølger hvis rettferdighetsfølelser dermed ble krenket. Han hadde lite til overs for dem som brukte krokvegstaktikk, og han gjennomskuet som regel raskt den ordrike, velformete argumentasjonen med opportuniste-bakgrunn. Det hendte at han ble sint når han hadde følelse av å måtte kjempe mot uærlighet.

Ødelien var meget beskjeden både som privatperson og som vitenskapsmann. Titler på skriftlige arbeider viser at han voktet seg for å love for mye. En meget verdifull litteratursammenstilling hadde som undertittel «Plukk fra litteraturen». I enkelte tilfeller kunne han komme med lavmælte og treffsikre merknader om åpenbar selvreklamevirksomhet i vitenskapens verden. Lignende reaksjoner kunne forekomme når pågående personer hadde klart å skaffe seg og sine påfallende ekstravoter av midler til forskning. Han var påpasselig så ikke hans eget fagfelt fikk noen særfordeler når han hadde ansvar i bevilgningssaker.

Oversikter over enkeltpersoners innsats framhever vanligvis det som blir ansett for å være særlig positivt. Til dels kan det da bli brukt sterkt rosende omtale

som fruktbringende virke, objektive personligheter og hjertegode mennesker om ganske alminnelige personer. Velvillige forfattere kan anvende slike uttrykk om mennesker med velutviklet evne til å trekke til seg uberettigete fordeler. Om Ødelien kan det sies at han med sin utpreget hederlige framferd sto i en særstilling.

På sine eldre dager ymtet han av og til at det var trist når kolleger og venner av fysiske eller psykiske årsaker ble sittende uvirksomme. Det lå sannsynligvis i slike ytringer en viss engstelse for selv å komme i en slik situasjon. Han ble forskånet for en passivitetsperiode mot livsavslutningen. Sin klarttenkende evne hadde han i behold. Uken før han døde, kom han med et konsist faglig spørsmål som jeg lovde å forsøke å hjelpe ham med å finne grunnlagsmateriale for å løse.

Det ble endel æresbevisninger etter hvert. Han ble Ridder av 1. klasse av St. Olavs orden, æresdoktor ved Lantbrukshögskolan i Sverige, æresmedlem av Selskapet Ny Jord og seinere Det norske jord- og myrselskap, medlem av Det Norske Vitenskaps-Akademi, korresponderende medlem av Deutsche Bodenkundliche Gesellschaft og medlem av den svenske Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien. Både Rådet for jordbruksforsøk og Selskapet Ny Jord æret ham med festskrift til 70 årsdagen 5. oktober 1963. (Se «Forskning og forsøk i landbruket» og «Ny Jord».)

I nekrologer blir det av og til sagt at vedkommende hadde «bare venner». Det er heldig å kunne unngå å få uvenner. Men forskjellige personer har fått ulike arbeidsoppgaver og ansvarsforhold i livet. Ødelien måtte ta mange vanskelige avgjørelser, og dette skjedde uten opportunistiske sidehensyn. Han hadde en framskutt plass i det norske samfunnet.

Hans handlinger var preget av karakterfasthet. Enkelte som hadde håpet på uberettigete særfordeler, ble misfornøyde. I stedet for formuleringen «bare venner» kan det sies: Alle respekterte ham, også de som ikke var hans venner!

Han fulgte stadig godt med i utviklingen innenfor norsk landbruksforskning, og uttrykte glede over bedring i økonomisituasjonen. Det var lett for ham å foreta jamføringer over en lang periode. Men han var bekymret for tendenser i retning av at tilrettelegging av forskningsmuligheter for institusjoner og enkelt personer ikke har vitenskaplig kvalitet som grunnlag.

Med respekt, beundring og takknemlighet bevarer vi minnet om ham.

Professor M. Ødelien (t.v.) i kjent positur